

חנוכה

חכמת התורה שכל עליון - חכמת יון שכל הפשוט

א

'בימי מתתיהו בן יוחנן וכו' כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך'

כאשר באים לעסוק בעניין גלות יון ראשית כל צריכים אנו להבין שאמנם מלבד גלות יון היו מלכויות נוספות שהשתעבדו בישראל בתחילה מלכות בבל שהחריבה את בית המקדש הראשון ואח"כ עברו לגלות פרס, ומאוחר יותר מלכות אדום שהחריבה את בית המקדש השני, אך ההתנגדות של יון לישראל היתה בצורה אחרת לחלוטין מההתנגדות של שאר המלכויות לעם ישראל, שכולם נלחמו בישראל באופן גשמי שייסרו אותם והרגו בהם וניסו לכלותם, וכמו שאומרים בנוסח על הניסים של פורים 'כשעמד עליהם המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים וכו'', דהיינו שהיתה זו מלחמה בגוף.

אך בחנוכה לעומת זאת המלחמה היתה **'להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך'**, וכך מבאר המהר"ל באריכות שהתנגדותם של היוונים היתה התנגדות ל'חכמת התורה', כלומר, שליוונים היתה חכמה משלהם - 'חכמת יון' כמו שבימינו יש את הפילוסופיה היוונית ושאר דברי החכמה שפיתחו חכמי יון באותו הדור, וההתנגדות שלהם היתה לחכמת התורה וז"ל בספר גר מצוה, 'המלכות שאחריו ראה אותו דניאל כנמר, מפני כי מלכות זה (-יון) הוא כנגד חלק הג' שבאדם, כי חלק הג' הוא השכל, שהמלכות הזו היא בו החכמה והתבונה, כי כל ענין המלכות זה שהיו מבקשים החכמה... ולכך היו נותנים דעתם על התורה ולבטל אותה מישראל, כי לא היו רוצים שתהיה החכמה, בפרט שהיא יותר חכמה והיא יותר עליונה מן החכמה האנושית שהיה להם, כמו שהיא התורה שהיא החכמה על הכל, והחכמה הזאת שהיא על הכל לא שייך אל האומות', עכ"ל. דהיינו שחכמת יון היא חכמה אנושית שבאה מכוחם של בני אדם והיא בהשגתם, אך התורה היא חכמה עליונה שבאה מהקב"ה והיא מעל תפיסתו והשגתו של האדם.

ב

ונבאר יותר מה החילוק בין ההבנה של חכמת התורה לחכמת יון, המשנה במסכת אבות אומרת 'בעשרה מאמרות נברא העולם', וכמוכן שהבריאה האמורה במשנה מתייחסת אל בריאת העולם החומרי, ובספרים הקדושים מבואר שכנגד העולם החומרי ישנו עולם של 'תורה', וזהו התוכן של 'עשרת הדברות' שהם מהווים את השורש הפנימי והרוחני של עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, ולכן כלל ישראל שקיבלו תורה השתייכו לתוכן הפנימי של העולם, דהיינו לעולם של עשרת הדברות של - 'אנוכי ה' א-להיך', ואפילו שדבר זה אינו נתפס בשכל אנושי, אבל מאחר ועם ישראל קיבלו את התורה שהיא חכמה מופשטת והשתייכו אליה, ממילא הם משויכים לעולם רוחני מופשט שמרומם מעל השכל האנושי.

אך שאר אומות העולם שלא קיבלו את התורה, הם נותרו שייכים רק לעולם החיצוני ולמאמרות של העולם החומרי שאפשר להבין בשכל אנושי, כמו **'יהי אור'**, דברים שאפשר לראות בעיניים ולהבינם בשכל הפשוט, שמים ארץ, שמש ירח כוכבים בעלי חיים ושאר כיוצ"ב, ולכל העניינים האלו משתייכת אף החכמה החיצונית, כלומר החכמה שמעמיקה בבריאה החיצונית בלבד, וזוהי חכמתם של חכמי יון - להבין את עומק ה'בריאה החיצונית', אך חכמת התורה היא העומק הפנימי של כל העולם והמטרה והתכלית שבשבילה הוא נברא והדבר שעליו הוא עומד ומתקיים.

ודברים אלו מתבארים מתוך מה שכתב הרמב"ן בהקדמה לחיבורו מלחמת ה' בתוך הדברים בזה"ל, 'כי יודע כל לומד תלמודו שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור כגון חשבונות התשבורת ונסיוני התכונה, אבל נשים כל מאדנו ודיינו מכל מחלוקת בהרחיק אחת מן הדעות בסברות מכריעות ונדחוק עליה השמועות ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות עם הסכמת השכל הנכון, וזאת תכלית יכולתנו וכוונת כל חכם וירא הא-להים בחכמת הגמרא'.

כוונת דבריו שבכל שאר חכמות העולם שהם נקראים 'חכמת יון', ישנו מושג של 'מופת חותך', זאת אומרת שאם משהו אומר דבר חכמה ומוכיח את כדבריו בצורה ברורה, **בוודאי** שזוהי האמת, ואם זאת אכן האמת לא יתכן בשום אופן לומר שהאמת לא כדבריו נגד ההוכחה שהביא, אלא אם כן יצליחו להביא הוכחה אחרת טובה יותר, וכמו שבחכמת החשבון אי אפשר להכחיש שאחד ועוד אחד שווה שתיים, כי זו מציאות ברורה הנראית לעין, כך זה בחכמת החשבון וכך גם בחכמת הטבע ובחכמת הכוכבים וכל שאר החכמות, אבל התורה הקדושה אינה כך, כי בתורה שייך שחכם אחד יאמר כך וראיותיו עמו, ואילו חכם אחר יאמר אחרת ע"פ

שיקול דעתו וראיותיו עמו, ועם כל זאת 'אלו ואלו דברי א-לוהים חיים ושני הצדדים אמת', והסיבה לכך משום שהתורה מגיעה מהקב"ה ואינה נמדדת בקנה מידה של שכל אנושי כלל, ולכן בהחלט יתכן שחכם אחד מבין כך ורעהו מבין אחרת כי התורה היא מעל השכל וכל אחד מבין לפי מה שזוכה מלמעלה [ויתבאר יותר בהמשך]. אך בשאר חכמות אם מוכיחים כצד אחד - הוא האמת, ואם כמו הצד השני - הוא האמת, ולעולם הצד שיותר מוכח שהוא הנכון, הוא האמת, ואפילו שלאחר זמן יתברר שהצד השני היה נכון, מ"מ לע"ע צד זה נתפס כנכון ולאחר שהתברר שהשני צדק נמצא שזה היה טעות, אך העיקר הוא שבחכמת הטבעיות לעולם לא שייך שני צדדים ששניהם אמת.

והסיבה לכך שבחכמות האומות האמת נמדדת לפי ההוכחות הברורות היא פשוטה, שהרי כפי שהתבאר החכמה החיצונית היא חכמה של עולם חיצוני של עשרה מאמרות, העולם שאפשר לראותו בעיניים להבינו ולהשיגו בחוש בדיוק כמו שאפשר להשיג את ההבדל שבין האור והחושך, וכך בכל דבר בעולם החיצוני מה שאפשר להבין ולתפוס בדעת אנושית יתכן שקיים אבל דבר שהוא מעל השכל האנושי הינם מופקעים לחלוטין.

ובנקודה זו באה ההתנגדות של מלכות יון לישראל, כי כשישראל קיבלו את התורה השתייכו על ידה לעולם שמעל השכל האנושי וכמו שהתבאר שעם ישראל משויכים לעולם של עשרת הדברות - לשורש של 'אנוכי ה' א-להיך', דהיינו דברים מופשטים לגמרי מהשכל האנושי, ולכן חכמת ישראל סותרת לחלוטין לחכמת יון, כי לדבריהם כל דבר שאינו נתפס בשכל האנושי לא קיים, ואילו אצל עם ישראל כל המושג 'חכמה', הינו דבר שמעל השכל האנושי, ולכן יון באו להילחם בישראל דוקא במטרה 'להשכיחם תורתך', לבטל את המושג של תורת ה' שמהותה חכמה שהיא מעל השכל הפשוט.

ג

אמנם בעצם העניין יש להתבונן שמאחר והתורה הינה כל כך גבוהה ומופשטת משכלנו כיצד באמת אנו יכולים להבינה ולהשיג את עומקה, אולם נראה שזה גופא מה שמבואר בדברי הרמב"ן הנ"ל שכתב '...ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות עם הסכמת השכל הנכון', דהיינו שכדי לכוון לאמת בתורה צריך להגיע להסכמת השכל הנכון, וביאור דבריו שבאמת ישנם שני בחינות של 'שכל', הבחינה האחת היא השכל הפשוט שיש לכל אדם באשר הוא בין 'ישראל' ובין 'גוי', ובו אדם מחשב את הדברים בפשטות אם הינם מסתדרים זה עם זה ואם הם מסתברים או לא ומה גורם למה וכדו'.

אך מעליו יש שכל בבחינה הרבה יותר גבוהה והוא הנקרא 'שכל הנאצל', שהוא אינו סתם מחשב דברים, אלא זו תפיסה והשגה שבאה מכח הנשמה הגבוהה שיש באדם, שהנשמה היא א-להית ועל ידה האדם מחובר עם הקב"ה, ועל ידי חיבור זה האדם שייך לתפיסה הרבה יותר מרוממת והוא יכול להשיג דברים שאין שום תפיסה בהם בשכל הפשוט, ולבחינה זו זכו רק עם ישראל שקיבלו את התורה והשתייכו לחכמה העליונה של עשרת הדברות, אבל הגויים שלא קיבלו תורה, הם נותרו עם העולם הפשוט שמנותק לגמרי מכל הפנימיות של הבריאה ואינם יכולים להשיג אלא את החכמה החיצונית הנראית לעין החומרית ומובנת בשכל חומרי.

ולזה מתכוון הרמב"ן במש"כ שצריך להגיע להסכמת השכל הנכון כי כשבאים ללמוד תורה חייבים להגיע להבנה העליונה הבאה מכח השכל הנאצל ולא מספיק ההבנה של השכל הפשוט, שאמנם להבין את עצם ה'שקלא וטריא' של הגמרא וחשוב הצדדים השונים אפשר גם בשכל הפשוט, אך את העומק הפנימי של התורה אפשר להבין ולהשיג רק בשכל הנאצל.

ואומר שם המהר"ל שזה הכונה בדברי המדרש (איכ"ר ב, יג) על הפסוק 'מלכיה ושריה בגוים אין תורה' - 'אם יאמר לך אדם יש חכמה בגוים תאמן, יש תורה בגוים אל תאמן, דכתיב מלכיה ושריה בגוים אין תורה', דהיינו שבגויים ישנו מושג של 'חכמה' שהרי ב'עולם החיצוני' יש 'חכמה חיצונית' שאליה הם שייכים, אבל תורה בגויים - לא יתכן, ולכך מלכות יון שהביאו לעולם את החכמה, לא היו מתנגדים לישראל כי אם בתורתם, כי הם לא היו מוכנים לקבל מושג של חכמה המגיעה ממקום גבוה יותר ומרוממת משכל האדם, אבל אנו שקבלנו את התורה והשתייכנו לפנימיותו של העולם, יכולים להבין שישנו מושג של 'תורה' שהיא מעל שכלנו והלימוד וההבנה בה שייכת רק על ידי חיבור עם השכל הנאצל - השכל הרוחני המושפע מהבורא יתברך שממנו קבלנו את התורה הקדושה.

ד

ודברים אלו נוגעים לנו מאוד למעשה מאחר ורוב עסקינו בתורה הקדושה, וצריך לדעת כיצד לגשת ללימוד התורה והבנתה. ונביא מדברי החזון איש בקוב"א שמתייחס לעניין זה וז"ל שם (איג' טו), 'משרשי האמונה שכל הנאמר בגמ' בין במשנה ובין בגמרא בין בהלכה ובין באגדה, הם הדברים שנתגלו לנו ע"י כח נבואי שהוא כח נשיקה של השכל הנאצל עם השכל המורכב בגוף, בזמן שהנבואה היתה חזון נמצא רוח הקודש היא שפע מהשכל הנאצל על השכל המורכב, אבל יש הבדל יסודי בין נבואה לרוה"ק, נבואה אין השכל המורכב של האדם משתתף בה' אלא אחרי התנאים הסגוליים שנתעלה בהם עד שזכה לזוהר נבואי אפשר לו להיות לכלי קולט דעת... מבלי עיון ועמל שכלי, אבל רוה"ק היא יגיעת העיון ברב עמל ובמשנה מרץ, עד שמתוסף בו דעת ותבונה בלתי טבעי, עכ"ד. מבואר שמאז שפסקה נבואה מישראל הצורה היחידה להגיע לאמת בתורה היא על ידי רוב העמל והיגיעה, שרק העמל בתורה בצורה הנכונה זוכה לאותו אמת בתורה ולהבין את עומקה לאשורו.

ובהמשך דבריו כתב בזה"ל, 'מיסודי האמונה המקובלת שרוה"ק מטיבה להשיג את האמת שבתורה שנתנה בנבואה, בהיות שאין

התורה 'אמת - אפשרי', אלא 'אמת - חיובי' אמת קיים, ומבטחת את בעליה על אמיתת השגתה, דהיינו שההשגה שמגיעה אחרי רוב העמל הזה היא **אמת לאמיתה של תורה בלי שום ספק,** ולאמת הזו זוכים רק על ידי רוב העמל והיגיעה כפי שביאר, ולא שייך כלל להשיג את האמת בכח ההבנה הפשוטה של השכל, כי התורה היא חכמה עליונה א-להית כמו שכבר ביארנו, ולכן הצורה היחידה לזכות בהבנתה היא על ידי חיבור עם אותו השכל העליון, וחיבור זה יכול לבוא רק על ידי רוב העמל והיגיעה בעסק הלימוד.

אולם יש לדעת כי צורת העמל צריכה להיות גם היא באופן הנכון כמו שכתב החזון איש באיגרת לבן ישיבה (קוב"א ד) וז"ל, 'אל תתאוה לחידושים, לא כח החידוש חסר לך כי אם באמץ שכלך לאמת ומישרים אינך מסוגל לחידושים הרגילים הממוזגים בהזנחת הנקודה האמתית על הרוב ואל נא תדחוק את עצמך לחקות את המפלפלים המתפלפלים, בהוספך בשקידתך תוסיף אמנם לחדש בתורה.

אבל עניין החידושים פי' הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל בהיות שאין עומק תורה שבע"פ מתגלה אלא אחרי רב השקידה והעמל, כל המתגלה מקרי חידוש, וכל המוסיף בקנינים שהתורה נקנית בהם מוסיף ידיעה יותר ברורה וטעם נעימות הצפונות אשר היו בעילום והסתר טרם עמלו, והן הנה החידושים משמחי נפש ומלהיבי אהבה עילאית מורם מכל שפלות הגופניים ומהפכים גשם לנשמת חיים'.

המבואר בדבריו שבכדי להבין את התורה כראוי לא מספיק לנסות להבין, אלא רק על ידי רוב העמל והיגיעה בחיפוש אחר האמת, מתוך התבוננות בדברי רבותינו ולהתייגע לעמוד על כוונתם, וזו הדרך היחידה להגיע לאמת ולעומק התורה, כי אם חושבים בצורה גשמית פשוטה - האם זה 'מסתבר' או לא, אפשר אולי להגיע לכל מיני חשבונות וגם להרבה הבנות, אבל זה רק לוגיקה ופילוסופיה, וזה בדיוק מה שנקרא '**חכמה חיצונית**' חכמה השייכת לשכל הפשוט, ולא 'אמיתה של תורה', אך כשעמלים באופן הנכון זוכים לחיבור אמיתי עם התורה ופנימיותה ועל ידי החיבור הזה זוכים לשמחה עצומה ומתחברים ומתעלים לעולם של רוחניות.

וישנו דבר נוסף הנוגע לנו מאוד מתוך מה שנאמר עד עתה, שמאחר וכאמור יחודיות התורה היא בכך שבאה מידי הקב"ה, ממילא הצורה היחידה לקבל אותה היא הצורה שבה נמסרה לנו ממוסרי התורה מדור לדור, מתחילה ממשה שמסר ליהושע ויהושע לזקנים וכו' כמבואר במשנה במסכת אבות, והמשיך בזוגות בתנאים ואחר כך באמוראים ומהם אל הראשונים והאחרונים מרב לתלמיד עד דורנו, וצורה זו של רב ותלמיד היא הצורה היחידה להשתייך לקבלת התורה, כי התורה היא חכמה מופשטת ורק מכח מעמד הר סיני אנו שייכים אל התורה, והדרך היחידה שלנו להשתייך למעמד הר סיני היא על ידי שנדבק במסירה של התורה מדור לדור, ובלי המסירה הזו בשום אופן איננו יכולים להשיגה בכוחות עצמנו.

ואמנם ידוע שמהטעם של "עת לעשות להשם" התירו את כתיבת התורה שבעל פה, ומפני זה ישנה נטייה לחשוב שכיום לאחר שהתורה כבר נכתבה, אין יותר צורך ברב כמו פעם כי אפשר ללמוד מתוך ספרים, אך ידוע גם מה שאמר בעל הברכת שמואל זצ"ל בשם רבו מרן הגר"ח מבריסק שאמנם את התורה שבעל פה התירו לכתוב, אך **דרכי לימוד התורה** לא נכתבו לדורות וגם לא הותרו להיכתב, ולכן דרכי הלימוד עצמם עדיין נמסרים מדור לדור מרב לתלמיד על ידי שימוש חכמים, ואותם אי אפשר לעולם לקבל בלי רב ומי שמנסה ללמוד לבדו לעולם לא ידע מה הם דרכי הלימוד ולא יקנה את הכלים לבחון מהו דבר אמיתי ומה לא, כי את ההבחנה הדקה איזו סברא אפשר לומר ומה אפשר לדמות ואיך לחלק בין דברים, אלו דברים ששייך לקבל רק על ידי שימוש אצל רב שגם הוא קיבל זאת מרבו מדור לדור.

וזה כל תפקידנו בלימוד התורה לעמול ולהתייגע להבין רק מה אמרו רבותינו הראשונים והאחרונים, וכל שאר הדברים וההבנות הפשוטות הם כבר מעל שכלינו, ואין שום טעם לנסות לזרוק כל מיני סברות כרס, ובלי שמבינים זאת לא שייך לצאת תלמידי חכמים, כי כל המהות של התורה היא 'חכמה מובדלת' מעל השכל האנושי, ולא כמו חכמי יון שמקבלים רק מה שאפשר להבין בשכל הפשוט.

ה

וזו אכן אחת הבעיות הגדולות בדורנו - דור עקבתא דמשיחא, אנשים חושבים שהם יודעים הכל לבד ולא צריכים שמישהו ילמד אותם, והם אינם מבינים שהתורה מרוממת מהשכל שלנו ואי אפשר להגיע אליה בכוחות עצמנו, ומזמן מתן תורה לא היה תלמיד חכם אחד שגדל בלי שביטל שכלו לתורה הקדושה.

אך מי שיודע זאת וכן מבטל את שכלו לשכל העליון של התורה הוא מתעלה יותר ויותר עד שהוא אכן מצליח לזכות להבנה והשגה אמיתית בלימוד, כי הוא באמת מתחבר לשכל הנאצל מן הנשמה, ואם ברצוננו לבחון את עצמנו עד כמה אנו לומדים בצורה הנכונה, הצורה לבדוק זאת היא כמבואר בדברי החזו"א, שמי שבאמת זוכה להבנה אמיתית מרגיש שמחה עילאית, שמחה של ממש, וכלשונו שם על חידושים אלו שהם 'מלהיבי אהבה עילאית מורם מכל שפלות הגופניים ומהפכים גשם לנשמת חיים'.

ועתה בימי החנוכה שכח התורה ניצח את היונים שרצו 'להשכיחם תורתך', מתעורר כח זה של חכמה פנימית כנגד הכח של החכמה החיצונית שהוא הכלי של יון ואפשר לזכות ליותר חיבור עם התורה שהיא החכמה פנימית, וככל שנבין ונפנים שהתורה מרוממת ומובדלת, ונעמול עוד ועוד בכדי להבין את עומקה, כך נזכה לאורות של חנוכה ונזכה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד את כל דברי תלמוד תורתו באהבה.